

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد علوم سیاسی
با عنوان :

تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش های شیعی عربستان و بحرین

استاد راهنما:

دکتر غلامرضا خواجه سروی

استاد مشاور:

دکتر ابراهیم برزگر

دانشجو:

حسن یعقوب نیا

شهریور ۱۳۹۱

تقدیم بہ:

پیشگاہ مقدس آخرین ذخیرہ الہی، حضرت بقیۃ اللہ، روح پر فح معارف کبیر انقلاب اسلامی ایران و میراث راستین ولایت

و پیشکش بہ:

پدر بزرگوارم

کہ فروغ نگاہش و گرمی روشنی رویش، سرمایہ جاودانگی زندگی من است. در برابر وجودش زانوی ادب بر زمین زده و بادی مالال از عشق، حاضرانہ بر

دستانش بوسہ می زخم.

مادر مہربانم

کہ وجودم برایش ہمہ رنج و وجودش برایم ہمہ مہر، او کہ لبانش بارگاہ دعاست و شبنم نگاہش بدرقہ ہمیشگی راہم. او کہ ہموارہ غمخوار یاور قلب و قوت من در

زندگی بودہ و ہست و مراہرگز توان جبران قطرہ ای از دریای سیکران زحمتش نخواہد بود.

به نخستین کلام، خدای را می ستایم که مرا دوست داشت تا بودن آغاز کنم و به مهرش پروریدن، تا شدن ناچیزم را ارزانی خاک میهنمی نمایم که به آن عشق می ورزم.

قدم که در راه نهادم، نور حضور مردانی از جنس صبر و تلاش روشنای راهم شد.

استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر غلامرضا خواجه سروی که با بذل بیدریغ دانش و وقت خود همراهی ام کردند، ایشان در تمامی مراحل تحصیل با صبر و بردباری و راهکارهای خردمندانه شان همواره راهنمای من بودند و دقت نظر ایشان در مراحل مختلف پایان نامه باعث غنای کار گردید. در واقع ایده اولیه این اثر را که در قالب مقاله کلاسی انجام شد، وام دار تجربیات و آگاهی های ارزشمند ایشان است. همین بس که شاگردی ایشان از این پس افتخاری است برای من.

همچنین بر خود فرض می دانم، از استاد ارجمند جناب آقای دکتر ابراهیم برزگر که امر مشاوره این پایان نامه را بر عهده داشتند، تشکر کنم. ایشان تجربه و علم را توأم نموده و با نقطه نظرات ارزنده خویش، کمکهای شایسته ای در تدوین این اثر نمودند.

و با تشکر از استاد بزرگوارم، جناب آقای دکتر حشمت الله فلاحت پیشه که زحمت داوری این پایان نامه را بر عهده داشتند.

سایر استادان ارجمندی که به استفاده از راهنمایی های کاربردی و مفیدشان افتخار می کنم، عبارت اند از: دکتر جلال درخشه و استاد محمد جواد صفایی. سپاس فراوان خود را پیشکش این عزیزان می کنم و برایشان آرزوی بهروزی دارم.

و نیز قدردان حمایت و تلاش جمعی هستم که در ارائه تحقیق حاضر یاریم نمودند.

چکیده

بررسی تأثیرات و نقش کانونی انقلاب اسلامی ایران بر جنبش های شیعی عربستان و بحرین در چارچوب نظریه ژئوپولیتیک، هدف اصلی مقاله حاضر است. در همین راستا، سوال اصلی این بود که «انقلاب اسلامی ایران چرا و چگونه تأثیری بر جنبش های شیعی بحرین و عربستان داشته است؟» جهت پاسخ به سؤال مذکور این فرضیه اصلی مورد آزمون قرار گرفت که «وقوع انقلاب اسلامی در ایران موجب شکل گیری و یا تقویت جنبش های شیعی عربستان و بحرین شده است». یافته های تحقیق نشان می دهد که با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ و خیزش های متعدد بعدی که غالباً متأثر از آن بودند، مذهب شیعه به عاملی مهم و اثر گذار در دنیای ژئوپولیتیک تبدیل شد. با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران به عنوان بزرگ ترین کشور شیعه مذهب با موقعیت ممتاز در منطقه و داشتن امکانات طبیعی، جمعیتی و نیروی انسانی فرهیخته، به عنوان متروپل جهان تشیع مطرح است، از این رو، رهبری و هدایت این ژئوپولیتیک را عهده دار می باشد. براین اساس هر اقدامی در ایران - به عنوان کانون مذهب شیعه - جوامع شیعی را که به حوزه نفوذ ایران تعلق دارند، متأثر می کند. بنابراین وقوع انقلاب اسلامی نیز به عنوان یک رخداد بزرگ، که در مرکز این ساختار ژئوپولیتیکی (ایران) اتفاق افتاد، به سیاسی و تشکیلاتی شدن پیرامون و نیمه پیرامون (جوامع شیعی) منجر شد. در این بین از آنجایی که پیام انقلاب اسلامی فاقد هرگونه سلطه و هجمه ی فرهنگی بود، علاوه بر شیعیان عراق، لبنان و... در عربستان و بحرین که شیعیان آن بیش از دیگر مناطق در انزوا به سر می بردند، تأثیرات عمیقی برجای گذاشت. این اثر پذیری را می توان در سه محور «خود آگاهی، هویت یابی و سیاسی شدن»، «شکل گیری و یا تقویت جنبش های شیعی» و «رفتارهای سیاسی - عاطفی» در هر دو جنبش شیعی بحرین و عربستان و «قدرت یابی و ورود به ساختار نظام سیاسی» برای شیعیان بحرین مشاهده کرد.

واژگان کلیدی: انقلاب اسلامی، ژئوپولیتیک، ژئوپولیتیک شیعه، جنبش شیعی عربستان، جنبش شیعی بحرین

فهرست مطالب

مقدمه

فصل اول: کلیات..... ۱

۱. بیان مسئله..... ۲

۲. سوالات تحقیق..... ۳

۳. فرضیه ها..... ۴

۴. سوابق تحقیق..... ۴

۵. اهداف تحقیق..... ۷

۶. روش شناسی..... ۷

۷. تعریف مفاهیم..... ۷

۸. سازماندهی تحقیق..... ۱۱

فصل دوم: مباحث نظری و مفهومی..... ۱۳

مقدمه..... ۱۴

۲.۱. بخش اول: انقلاب اسلامی ایران..... ۱۴

۲.۱.۱. تعریف و مفهوم انقلاب..... ۱۴

۲.۱.۲. بررسی مفهوم انقلاب اسلامی ایران..... ۱۵

۲.۱.۳. گستره قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران (اهداف فرامرزی انقلاب اسلامی)..... ۱۷

۲.۲. بخش دوم: چستی ژئوپولیتیک..... ۱۹

- ۲.۲.۱. تعریف و مفهوم ژئوپولیتیک..... ۱۹
- ۲.۲.۲. تعلق ژئوپولیتیک..... ۲۲
- ۲.۲.۳. قلمرو ژئوپولیتیک..... ۲۲
- ۲.۲.۴. نظریه ساختار ژئوپولیتیک..... ۲۳
- ۲.۲.۵. نظریات ژئوپولیتیک..... ۲۴
- ۲.۲.۵.۱. دیدگاه های سنتی..... ۲۴
- ۲.۲.۵.۱.۱. آلفرد تایرماهان و نظریه قدرت دریایی..... ۲۶
- ۲.۲.۵.۱.۲. فردریک راتزل و نظریه فضای حیاتی..... ۲۶
- ۲.۲.۵.۱.۳. هالفورد مکیندر و نظریه هارتلند..... ۲۶
- ۲.۲.۵.۱.۴. کارل هاوس هوفر و قدرت خشکی / قلب زمین..... ۲۷
- ۲.۲.۵.۱.۵. نیکلاس اسپایکمن و کمربند حاشیه‌ای / ریملند..... ۲۷
- ۲.۲.۵.۲. دیدگاه های جدید..... ۲۸
- ۲.۲.۵.۲.۱. نظریات وود و دمکو..... ۲۸
- ۲.۲.۵.۲.۲. برنارد نایخت من و نظریه « جهان چهارم»..... ۲۹
- ۲.۲.۶. ژئوپولیتیک و قدرت نرم..... ۳۰
- ۲.۲.۷. فرهنگ و ژئوپولیتیک فرهنگی (ژئوکالچر)..... ۳۲
- ۲.۲.۸. ژئوپولیتیک مذهب..... ۳۵
- ۲.۲.۹. ژئوپولیتیک شیعه و پراکندگی جغرافیایی شیعیان..... ۳۶

۳۸	جمع بندی.....
۳۹	فصل سوم: تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش شیعی عربستان.....
۴۰	مقدمه.....
۴۰	۳.۱. اطلاعات عمومی عربستان سعودی.....
۴۱	۳.۲. موقعیت ژئوپلیتیک و ژئو استراتژیک عربستان.....
۴۴	۳.۳. نظام سیاسی عربستان سعودی.....
۴۷	۳.۴. وهابیسیم؛ ایدئولوژی غلبه.....
۵۱	۳.۵. ژئوپولیتیک شیعه در عربستان.....
۵۱	۳.۵.۱. پیشینه حضور شیعیان در عربستان.....
۵۱	۳.۵.۲. جغرافیای سکونت شیعیان.....
۵۲	۳.۵.۲.۱. منطقه شرقیه.....
۵۳	۳.۵.۲.۲. اهمیت منطقه شرقیه.....
۵۴	۳.۵.۳. جمعیت شیعیان عربستان.....
۵۶	۳.۵.۴. وضعیت سیاسی - اقتصادی شیعیان.....
۵۸	۳.۶. سیمای کلی شیعیان در عربستان سعودی.....
۵۸	۳.۶.۱. ژئوپولیتیک شیعه تا قبل از انقلاب اسلامی ایران.....
۵۸	۳.۶.۱.۱. جایگاه شیعه قبل از تأسیس عربستان سعودی.....
۶۰	۳.۶.۱.۲. جایگاه شیعه بعد از تأسیس عربستان سعودی.....

۳.۶.۲	ژئوپولیتیک شیعه همزمان با انقلاب اسلامی	۶۱
۳.۶.۳	ژئوپولیتیک شیعه پس از انقلاب اسلامی (تأثیرات آن)	۶۳
۳.۶.۳.۱	خود آگاهی؛ هویت یابی و معرفی شدن شیعیان عربستان	۶۵
۳.۶.۳.۲	شکل گیری یا تقویت جنبش ها یا تشکل های شیعی	۶۷
۳.۶.۳.۲.۱	حزب الله سعودی (انصار خط الامام)	۶۷
۳.۶.۳.۲.۲	جنبش اصلاحیه	۶۹
۳.۶.۳.۲.۳	لیبرال های شیعه	۷۰
۳.۶.۳.۲.۴	سنت گرایان و طردکنندگان	۷۰
۳.۶.۳.۳	رفتارهای سیاسی - عاطفی شیعیان عربستان، متأثر از انقلاب اسلامی	۷۱
۳.۶.۴	شیعیان پس از ۱۱ سپتامبر	۷۳
۳.۶.۵	شیعیان بعد از بیداری اسلامی	۷۳
	جمع بندی	۷۵
	فصل چهارم: تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش شیعی بحرین	۷۷
	مقدمه	۷۸
۴.۱	اطلاعات عمومی	۷۸
۴.۲	موقعیت ژئوپولیتیک و ژئواستراتژیک بحرین	۸۰
۴.۳	نظام سیاسی بحرین	۸۱

- ۴.۳.۱. قوه مقننه..... ۸۳
- ۴.۳.۲. قوه مجریه..... ۸۳
- ۴.۳.۳. قوه قضائیه..... ۸۳
- ۴.۴. ژئوپولیتیک شیعه در بحرین..... ۸۳
- ۴.۴.۱. پیشینه حضور شیعیان در بحرین..... ۸۳
- ۴.۴.۲. جغرافیای سکونت شیعیان..... ۸۶
- ۴.۴.۳. جمعیت شیعیان بحرین..... ۸۷
- ۴.۴.۴. وضعیت اقتصادی شیعیان..... ۸۸
- ۴.۴.۵. جایگاه شیعیان در نظام سیاسی بحرین..... ۹۱
- ۴.۵. سیمای کلی شیعیان در بحرین..... ۹۳
- ۴.۵.۱. ژئوپولیتیک شیعه تا قبل از انقلاب اسلامی ایران..... ۹۳
- ۴.۵.۱.۱. خیزش عمومی مارس ۱۸۹۵..... ۹۳
- ۴.۵.۱.۲. جنبش زیانی(حزب مقدس دموکرات)..... ۹۴
- ۴.۵.۱.۳. جنبش بحارنه..... ۹۵
- ۴.۵.۱.۴. قیام نوامبر ۱۹۳۸..... ۹۵
- ۴.۵.۱.۵. جنبش استقلال طلبانه فوریه ۱۹۵۱..... ۹۶
- ۴.۵.۱.۶. جبهه آزادیبخش ملی بحرین..... ۹۷
- ۴.۵.۱.۷. جمعیت اسلامی درازی..... ۹۷

- ۹۸..... ۴.۵.۲. ژئوپولیتیک شیعه همزمان با انقلاب اسلامی
- ۹۹..... ۴.۵.۳. ژئوپولیتیک شیعه پس از انقلاب اسلامی (تأثیرات آن)
- ۹۹..... ۴.۵.۳.۱. خود آگاهی؛ هویت یابی و معرفی شدن شیعیان بحرین
- ۱۰۰..... ۴.۵.۳.۲. شکل گیری یا تقویت جنبش ها یا تشکل های شیعی
- ۱۰۰..... ۴.۵.۳.۲.۱. حزب الوفاق الوطنی الاسلامی
- ۱۰۲..... ۴.۵.۳.۲.۲. جمعیه التوعیه
- ۱۰۲..... ۴.۵.۳.۲.۳. جبهه اسلامی برای آزادی بحرین
- ۱۰۳..... ۴.۵.۳.۲.۴. حزب الله بحرین
- ۱۰۳..... ۴.۵.۳.۲.۵. حرکه الخلیا الثوریه (حرکت هسته های انقلابی)
- ۱۰۴..... ۴.۵.۳.۲.۶. حرکه انصار الشهداء الاسلامیه (حرکت اسلامی انصار الشهداء)
- ۱۰۴..... ۴.۵.۳.۳. نقش آفرینی شیعیان در نظام سیاسی بحرین
- ۱۰۵..... ۴.۵.۳.۴. رفتارهای سیاسی - عاطفی شیعیان بحرین، متأثر از انقلاب اسلامی
- ۱۰۷..... ۴.۵.۴. شیعیان بعد از یازده سپتامبر
- ۱۰۸..... ۴.۵.۵. شیعیان بعد از بیداری اسلامی
- ۱۱۰..... جمع بندی
- ۱۱۲..... نتیجه گیری
- ۱۲۱..... منابع و مأخذ

فهرست اشکال

شکل ۱: ساختار سیاسی عربستان سعودی..... ۴۵

شکل ۲: ساختار سیاسی بحرین..... ۸۲

فصل اول: کلیات

۱. بیان مسئله

انقلاب پدیده‌ای است که به سبب ماهیت و شکل، تأثیرات شگرف و پردامنه‌ای بر اوضاع جامعه و حتی جوامع پیرامون می‌گذارد. انقلاب اسلامی ایران نیز که گاه از آن به عنوان آخرین انقلاب بشری در اواخر قرن بیستم و گاه حتی واپسین انقلاب به مفهوم کلاسیک آن یاد می‌شود از این قاعده مستثنا نیست. انقلاب اسلامی بی‌تردید رویدادی شگرف و واقعه‌ای تاریخی، بلکه تاریخ ساز در سلسله رخدادها و تحولات سیاسی و اجتماعی عصر ما محسوب می‌شود که با طرح دوباره مقوله‌ی اسلام خواهی و اسلام گرایی در سطح نظام بین الملل به صورت جدی و مؤثر سر منشأ تاریخ و تحولاتی تازه شد، انقلابی که نه تنها در ایران به سرنگونی نظام سلطنتی چند هزار ساله انجامید بلکه در خارج از مرزهای این سرزمین نیز بازتاب‌ها و آثار متعدد و متنوعی را موجب شده است، به گونه‌ای که روحی تازه در جنبش‌های اسلام‌گرای جوامع مسلمان دمید و آنها را نسبت به آینده امیدوار ساخت.

این انقلاب با رویکرد عقیدتی خود به مثابه انقلاب اسلامی از توانمندی تأثیر گذاری بر گستره جغرافیایی وسیع جهان اسلام برخوردار بود. این توانمندی در مواردی از «قوه» به «فعل» درآمده و بازتاب انقلاب اسلامی ایران در گوشه و کنار جهان صرف نظر از نوع یا کم و کیف آن خود به موضوعی قابل توجه تبدیل شده است. یکی از مناطقی که در آن انقلاب اسلامی تأثیرات شگرفی داشته است حوزه کشورهای خلیج فارس می‌باشد بالطبع به دلیل روابط گسترده سیاسی و اقتصادی و از همه مهم‌تر فرهنگی گریزی از این تأثیرات نبوده است. انقلاب اسلامی به طور ویژه گروه‌های شیعی را به احقاق حقوق از دست رفته و پایمال شده آنها واداشت. روح شیعی جاری در حرکت مردم ایران که حضور پررنگ روحانیت شیعه را در خود می‌دید مسلماً خط مشی

انقلاب اسلامی را هرچه بیشتر در شیعیان کشورهای منطقه اثر گذار کرده است، چنانکه پس از انقلاب ایران شاهد ظهور و شکل‌گیری هسته‌های مقاومت، احزاب و جنبش‌های متعدد شیعی در این کشورها هستیم. شیعیان در حقیقت پس از یک دوره فترت و سستی با ظهور انقلاب اسلامی از خواب غفلت بیدار شده، هویت تازه‌ای یافتند؛ زیرا پیروزی انقلاب ایران آنان را با الگوی عینی یک جنبش شیعی آشنا نمود و امیدهای تازه‌ای به روی آنان گشود.

گرچه پژوهش حاضر مشترکات زیادی با مطالعات قبلی دارد، اما اکثر تحقیقات و پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه بیشتر به بازتاب جهانی انقلاب اسلامی، پیامدها و تأثیرات انقلاب اسلامی بر سایر کشورها پرداخته‌اند. اما آنچه مغفول مانده و تحقیقات جامع و منسجمی راجع به آن صورت نگرفته، تأثیرات انقلاب اسلامی بر جنبش‌های شیعی کشورهای حاشیه خلیج فارس است. بنابراین در این برهه‌ی زمانی که خیزش جهان عرب معادلات منطقه‌ای و جهانی قدرت‌های بزرگ را برهم زده، جای خالی پژوهشی که به طور اخص به تأثیر انقلاب اسلامی بر جنبش‌های شیعی عربستان و بحرین پردازد احساس می‌شود.

۲. سوالات

۲.۱. سؤال اصلی:

انقلاب اسلامی ایران چرا و چگونه تأثیراتی بر جنبش‌های شیعی عربستان و بحرین داشته است؟

۲.۲. سؤالات فرعی:

۱. انقلاب اسلامی ایران چه تأثیری بر بیداری شیعیان عربستان داشته است؟

۲. انقلاب اسلامی ایران چه تأثیری در بیداری اسلامی مردم بحرین داشته است؟

۳. فرضیه ها

۳.۱. فرضیه اصلی:

وقوع انقلاب اسلامی در ایران موجب شکل گیری و یا تقویت جنبش های شیعی عربستان و بحرین شده

است.

۳.۲. فرضیه های فرعی:

۱. انقلاب اسلامی ایران، موجب خود باوری شیعیان عربستان شده است.

۲. انقلاب اسلامی، موجب آگاهی و بیداری مردم بحرین و طرح مطالباتی چون آزادی، عدالت و اجرای قوانین

اسلامی در این کشور شده است.

۴. سوابق تحقیق

در خصوص تحولات و دگرگونی های جنبش های شیعی عربستان و بحرین پس از استقرار نظام جمهوری

اسلامی ایران، گرچه مباحث و تحقیقاتی صورت گرفته، اما این پژوهش ها که برخی از آنها ذیلا خواهد آمد،

اولاً: به دلیل عدم نگاه منسجم و نظام مند به جنبش های شیعی عربستان و بحرین و ثانیاً: به خاطر فقدان بررسی

مستقیم مقوله ی "تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش های مذکور"، دارای نقصان و کاستی بوده است. در

واقع تحقیقات صورت گرفته در این باره، نگاهی کل گرایانه به تأثیرات انقلاب اسلامی بر جنبش های شیعی

داشته اند.

مهم ترین آثاری که در زمینه تبیین ماهیت انقلاب اسلامی ایران و بازتاب های آن بر دیگر کشورها نگاشته شده عبارتند از:

الف) کتاب ها

۱. کتاب انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن (اسپوزیتو، ۱۳۸۶)، به مبحث صدور انقلاب در کشور های منطقه پرداخته است.

۲. کتاب بازتاب جهانی انقلاب اسلامی (محمدی، ۱۳۸۱)، نویسنده در این کتاب با ارائه اسناد و مدارک و تحلیل متون و منابع موجود، در سطح گسترده ای بازتاب عمومی انقلاب اسلامی در دولت ها، ملت ها، نظام بین المللی و نظریه های سیاسی را مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد.

۳. کتاب تأثیر انقلاب اسلامی بر کشورهای اسلامی (حشمت زاده، ۱۳۸۵)، به بررسی تأثیر انقلاب اسلامی ایران در کشورهای اسلامی پرداخته است.

۴. کتاب هویت و انقلاب اسلامی ایران (نظری، سازمند، ۱۳۸۷)، در این کتاب تلاش شده عناصر سازنده و ویژگیهای هویت شیعی و تأثیر آن در بوجود آمدن انقلاب اسلامی ایران بیان شود.

ب) پایان نامه ها

۱. در اثری که به صورت پایان نامه ی کارشناسی ارشد در رشته اندیشه سیاسی در اسلام به کوشش عباس کاکه جانی نگاشته شده، نویسنده تلاش کرده تا تأثیر انقلاب اسلامی ایران را بر اندیشه سیاسی شیعه مورد بررسی قرار دهد، و بنا به نگرش تخصصی پژوهش، صرفاً به بخش اندیشه سیاسی شیعه پرداخته و از بررسی جنبش های شیعی خود داری نموده است.

۲. ناصر به جنت در پایان نامه کارشناسی ارشد خود کوشیده است تا تأثیرات انقلاب اسلامی ایران را بر کشورهای خلیج فارس مورد کنکاش و بررسی قرار دهد و تنها اشاره ای مختصری به جنبش های اسلامی کرده است و عملاً از تمرکز بر جنبش های شیعی غفلت شده است.

۳. در زمینه جنبش های شیعی عربستان نیز، محمد جمیری در رساله کارشناسی ارشد خود با عنوان «تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش های شیعی عربستان»، تلاش کرده تا این مسئله را مورد بررسی قرار دهد ولی چارچوب مفهومی این اثر بیداری اسلامی است و تمرکز نگارنده بیشتر بر توصیف موضوع می باشد.

ج) مقالات

۱. نظریه پخش و بازتاب انقلاب اسلامی (برزگر، ۱۳۸۲) می باشد، این مقاله پیرامون چگونگی پخش انقلاب صحبت می کند و در نوع خود کار بی نظیری در روشهای مطالعه انقلاب محسوب می شود.

۲. تبیین ژئوپولیتیکی اثرگذاری انقلاب اسلامی بر سیاسی شدن شیعیان جهان (حافظ نیا، احمدی، ۱۳۸۸)، نویسندگان تلاش کرده اند تا از نگاه و منظری متفاوت، بازتاب های انقلاب اسلامی ایران را بر شیعیان در سطح جهان مورد کنکاش قرار دهند. این مقاله به عنوان یکی از منابع اصلی در این پایان نامه مورد استفاده قرار گرفته با این تفاوت که در پژوهش حاضر تمرکز و مطالعه بر دو جنبش شیعی عربستان و بحرین بوده است.

۳. شیعه در عربستان سعودی (دلیرپور، ۱۳۸۴)، در این مقاله شیعه در عربستان سعودی و آینده روابط شیعه و سنی مورد بررسی قرار گرفته است.

۴. بحران در بحرین، ایران و سرنوشت شیعیان (چنگیز، ۱۳۷۷)، نویسنده در ایران مقاله به توضیح وضعیت محرومیت شیعیان در بحرین و خیزش های آنها پرداخته است.

۵. اهداف تحقیق

پژوهش حاضر به طور همزمان اهداف زیر دنبال می کند:

۱. توسعه پژوهش های علمی در جهت ارتقاء ادبیات انقلاب اسلامی و بویژه در مورد تأثیرگذاری انقلاب اسلامی بر دیگر کشورها.

۲. فهم تأثیرات متقابل سیاستها و تحولات کشور ایران و جنبش های شیعی در کشورهای عربستان و بحرین.

۳. واکاوی پتانسیل های موجود در انقلاب اسلامی ایران در جهت تأثیر گذاری بر جنبش های شیعی به طور اخص و کشورهای اسلامی به طور اعم.

۴. نتایج حاصل از درک و شناخت عمیق تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر جنبش های شیعی می تواند در چگونگی اتخاذ سیاست های اجرایی دستگاه سیاست خارجی نظام مورد استفاده قرار گیرد.

۶. روش شناسی

روش این تحقیق با توجه به هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر روش جمع آوری آمار و اطلاعات مورد استفاده، اسنادی- تحلیلی می باشد..

۷. تعریف مفاهیم

۷.۱. جنبش:

در تعریف جنبش آمده است: «جریان مجموعه ای از کنش ها و تلاش های مجموعه ای از افراد که به شکل کم و بیش پیوسته به سمت هدف خاصی حرکت می کنند یا به آن گرایش دارند.» (مشیرزاده، ۱۳۸۱: ۱۰)

مفهوم جنبش اجتماعی^۱ مانند اغلب مفاهیم در علوم اجتماعی بخشی از واقعیت را توصیف نمی‌کند، بلکه عنصری از یک شیوه خاص برساختن واقعیت اجتماعی است. وجود جنبش‌های اجتماعی به‌عنوان بخشی از زندگی اجتماعی و سیاسی غرب به‌ویژه در دوران مدرن به امری کم و بیش عادی تبدیل شده است. جوامع غربی و غیرغربی در طول چند سده گذشته تقریباً به طور مستمر با انواع جنبش‌های اجتماعی از قبیل جنبش دهقانی، کارگری، سندیکالیستی، اسلام‌گرا، ضد استعماری، جنبش زنان و ... روبرو بوده‌اند. (مشیرزاده، ۱۳۸۱: ۱۰)

فرهنگ واژگان آکسفورد جنبش اجتماعی را جریان یا مجموعه‌ای از کنش‌ها و تلاش‌ها از سوی مجموعه‌ای از افراد که به شکلی کم و بیش پیوسته به سوی هدف خاصی حرکت می‌کنند یا به آن گرایش دارند تعریف می‌کند. ماکس وبر نیز آن را اقدام جمعی گروهی از افراد جامعه می‌داند که برای نیل به هدفی کم و بیش مشخص کنش‌های اجتماعی متفاوتی را به عنوان رفتار انسانی معناداری که به کنش کنشگران دیگری برمی‌گردد تعریف می‌کند. (مشیرزاده، ۱۳۸۱: ۱۰) روشه گی می‌گوید: جنبش اجتماعی عبارت از سازمانی کاملاً شکل گرفته و مشخص است که به منظور دفاع، گسترش و یا دستیابی به اهداف خاصی به گروه‌بندی و تشکل اعضا می‌پردازد. (روشه، ۱۳۶۶: ۱۶۴)

جنبش‌های اجتماعی پدیده‌های اجتماعی زودگذرند که دارای دوره‌های زمانی کوتاه‌مدت هستند. جنبش اجتماعی یک کنش جمعی نسبتاً پایدار است که یا ترویج می‌یابد و یا در مقابل تغییر مقاومت می‌کند. رهبریت در جنبش توسط پاسخ غیررسمی اعضا تعیین می‌شود و یک شیوه قانونی را دنبال نمی‌کند. اغلب جنبش‌های اجتماعی نمایانگر ادبیات، هنر و پذیرفتن سبک زندگی خاص خود هستند. (واگو، ۱۳۷۳: ۲۰۸)

---

¹ Social Movement